

تغییرات نهادی و توسعه ناحیه‌ای

(مورد مطالعه: ناحیه کوهستانی شهرستان رودبار)

حسن افرخته*^۱، استاد گروه جغرافیای انسانی، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

سیروس حجت شمامی، دانشجوی دکتری گروه جغرافیای انسانی، دانشکده علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۵/۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۳/۱۰

چکیده

هدف مقاله حاضر تجزیه و تحلیل نقش تغییر نهادی در توسعه اقتصادی است. در این تحقیق، نخست به این پرسش پاسخ داده شده است که در طول ۴۰ سال اخیر، نهادها در کشور چه تغییراتی پذیرفته‌اند، آنگاه با مطالعه ناحیه کوهستانی رودبار، نقش تغییرات نهادی مزبور، بر توسعه اقتصادی ناحیه تجزیه و تحلیل شده است. معرفت‌شناسی حاکم بر تحقیق رئالیسم انتقادی است، به این مفهوم که جهانی مستقل از ذهن وجود دارد، اما فهم و تجربه از جهان بیرون به‌طور کامل با آن مطابقت ندارد. داده‌های مورد نیاز تحقیق، به دو روش اسنادی و مطالعه محلی جمع‌آوری شده است. جهت تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد که براین اساس، تعداد ۳۷۹ خانوار به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. مطالعه نشان داد که در آغاز و دهه اول انقلاب در جامعه، نهادهای غیررسمی و باورهای اجتماعی مبتنی بر دیدگاه‌های اومانیستی و تقویت باورهای حمایت از منافع ملی و اجتماعی برتری پیدا کرد. بعد از انقلاب، به تبعیت از سیاست تقلیدی تعدیل اقتصادی، زمینه‌ای برای گسترش نهادهای فراگیر اقتصادی و سیاسی ایجاد نشد. بنابراین، نهادهای حامی منافع فردی، سوداگری و ثروت‌اندوزی اوج گرفت که نتیجه آن به‌صورت حذف و تضعیف فعالیت‌های مولد و گسترش سوداگری و بنگاه‌های خرید و فروش املاک خودنمایی کرده است. از این‌رو، رابطه بین نهادها و توسعه اقتصادی رابطه‌ای دو سویه است و تا تحولات اقتصادی مثبتی در جامعه اتفاق نیفتد، نمی‌توان انتظار داشت که نهادهای موجود به نهادهای فراگیر و توسعه‌گرا تغییر یابد.

واژگان کلیدی: تغییرات نهادی، توسعه اقتصادی، رئالیسم انتقادی، ناحیه کوهستانی، رودبار.

*^۱ نویسنده مسئول Email: afrakhteh@khu.ac.ir

نحوه استنادی به مقاله:

افراخته، حسن، حجت‌شمامی، سیروس (۱۴۰۰). تغییرات نهادی و توسعه ناحیه‌ای (مورد مطالعه: شهرستان رودبار). فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی. سال دوم، شماره ۲ (۶). صص ۱-۱۶. Doi:10.52547/gsma.2.2.1

۱. مقدمه

نهادها قراردادهایی هستند که انسان برای ساختارمندسازی تعاملات خود و نیز کاهش عدم اطمینان‌ها ایجاد می‌کنند (نورث^۱، ۱۹۹۵: ۱۹). نهاد می‌تواند رسمی باشد مثل قوانین و مقررات و یا در قلمرو غیررسمی، چون ارزش‌ها و روال‌ها قرار گیرد (نورث، ۱۹۹۴: ۳۶۰). نلسن^۲ (۱۹۹۳)، نهاد را به‌عنوان "قانون‌گذاری و سازماندهی تعلیم و تربیت، آموزش، منابع مالی و چارچوب تحقیقی" در سطح ملی معرفی می‌کند. از نظر ادکویست و جانسون^۳ (۱۹۹۷)، نهادها "الگوی رفتار از جمله هنجارها، نورم‌ها، انتظارات مشترک و روحیات" جامعه است. نهادها با قوانین و مقررات مرتبط هستند اما ویژگی‌های آن‌ها می‌تواند کاملاً متفاوت باشد.

تغییر نهادی روندی پیچیده و تدریجی است. نورث و نورث (۱۳۹۶)، در زمینه تغییر نهادی معتقد است که رقابت یکی از عوامل تغییر نهادی است؛ یادگیری جمعی به تکامل نهادی می‌انجامد؛ تغییر نهادی فرآیندی تدریجی، فزاینده و محصور به گذشته تاریخی است؛ و مدل‌های ذهنی افراد برای تفسیر اطلاعات در تغییر نهادی اثرگذار است. همچنین، چانگ^۴ (۲۰۰۵) در زمینه تغییرات نهادی دو دیدگاه را معرفی کرده است: دیدگاه اصالت اراده^۵، یعنی اگر اراده سیاسی وجود داشته باشد، نهادها را می‌توان به راحتی تغییر داد؛ و دیدگاه تقدیرگرایی^۶، به این مفهوم که الگوهای نهادی، عمیقاً تحت تأثیر عوامل تغییرناپذیر هستند و به راحتی نمی‌توان آن‌ها را تغییر داد، نهادها به شدت "وابسته به مسیر" هستند و تحولات رخ داده در گذشته تاریخی، به نحو بسیار اساسی فرآیند تکامل نهادی را تحت

تأثیر قرار می‌دهد. چانگ (۲۰۰۷)، در کتاب تغییر نهادی و توسعه اقتصادی، می‌نویسد ایده‌های انسانی یکی از عوامل مهم مؤثر در تغییر نهادی است، ایده که بیانگر چگونگی فهم انسان از منافع، ارزش‌های اخلاقی و باور به غایت جهان- هستی است، نقش بسیار مهمی در تغییر نهادی بازی می‌کند. گاهی این ایده‌ها به‌عنوان ابزاری از سوی عامل انسانی مورد استفاده قرار می‌گیرد تا نهادها را به شکل و شیوه‌ای که خود ترجیح می‌دهند، تغییر دهد اما چون ایده‌ها، موجودیت‌هایی جدا از شرایط ساختاری که عامل انسانی را احاطه کرده، قابل تصور نیست، باید پذیرفت که عامل انسانی قادر است گفتمان‌های ایده محوری را که کاملاً توسط ساختارها تعیین و محدود نشده‌اند، توسعه داده و از آن‌ها در راستای بهبود منافع خود، در جهت مشخص بهره‌برداری کنند. از سوی دیگر، نهادها نیز بر ایده‌های عامل انسانی اثر می‌گذارند و کنش انسانی را تغییر می‌دهند، به بیان دیگر، ایده‌ها تنها توسط کنش انسانی قابل دست‌کاری نیست.

چارچوب نهادی متشکل از ساختار سیاسی، ساختار حقوق مالکیت و ساختار اجتماعی است. ساختار سیاسی به تصریح شیوه‌ای می‌پردازد که از طریق آن، انتخاب‌های سیاسی انجام می‌شود، ساختار حقوق مالکیت، مشوق‌های اقتصادی رسمی را تعریف می‌کند، و ساختار اجتماعی یعنی هنجارها و رسوم، مشوق‌های غیررسمی در اقتصاد را تعریف و مشخص می‌سازد. ساختار نهادی، باورهای انباشته‌شده جامعه در طول زمان را منعکس می‌سازد و تغییر در چارچوب نهادی معمولاً فرآیندی رشد‌یابنده است که منعکس‌کننده محدودیت‌هایی است که زمان گذشته بر حال و آینده تحمیل می‌کند. همه این‌ها و مواردی دیگر، ساختاری را شکل می‌دهند که انسان‌ها برای مدیریت چشم‌انداز انسانی به وجود می‌آورند. لازم است رابطه میان باورها و نهادها، میراث فرهنگی و دلالت‌هایش بر وابستگی

¹ North

² Nelson

³ Edquist and Johnson

⁴ Chang

⁵ Voluntarism

⁶ Fatalism

به مسیر، ساختار تصمیم‌گیری که انتخاب‌ها را جمع‌بندی و اجرا می‌کند و در نهایت ماهیت تحول نهادی، به نحوی موفقیت‌آمیز مورد توجه قرار گیرد (نورث، ۱۳۹۶، ۹۳).

بنابراین، نهاد غیرقابل تغییر نیست و منافع مادی به مردم انگیزه می‌دهد تا نهادها را تغییر دهند. نهادهای رسمی را می‌توان آسان‌تر تغییر داد ولی تغییر نهادهای غیررسمی مانند آداب و رسوم، مستلزم زمانی طولانی‌تر و روندی تدریجی است. ساخت و ساز نهاد به‌سادگی یک عمل فنی نیست؛ همه نهادها، در رابطه با ساختار حقوق و تعهدات بازیگران مرتبط تعریف می‌شود؛ هیچ نهادی آزاد از سیاست نیست؛ هیچ مدل مناسب جهان‌شمول از پیش تعیین شده‌ای برای توسعه نهادی وجود ندارد و هیچ فرمول ساده‌ای برای توسعه نهادی نمی‌توان یافت که کشورها بتوانند براساس آن به‌طور منظم برای توسعه نهادی خود اقدام کنند. هدف اصلی تحقیق حاضر تجزیه و تحلیل نقش تغییر نهادی در توسعه اقتصادی است و کوشش می‌شود نخست به این پرسش پاسخ داده شود که در طول ۴۰ سال اخیر، نهادها در کشور چه تغییراتی پذیرفته‌اند، آنگاه با مطالعه ناحیه کوهستانی رودبار، مشخص شود که تغییرات نهادی مزبور، چه اثراتی بر توسعه اقتصادی ناحیه به‌جای گذاشته است.

نورث (۱۳۸۵)، برنده نوبل اقتصاد، محدودیت‌های انسان‌ساخت را نهاد می‌نامد که ساختار تعاملات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی را شکل می‌بخشد. از نظر ایشان، درگیر شدن فعال دولت در غرب برای اعمال حقوق مالکیت، نقش حیاتی در سازمان‌دهی فعالیت‌های اقتصادی و معاملات بازار بین کارگزاران آزاد منفرد داشته است (نورث، ۱۹۸۱). عجم‌اوغلو و همکاران (۱۳۹۳) در تحقیق به این نتیجه رسیدند که نهادها سبب موفقیت و شکست ملت‌ها می‌شود، زیرا نهاد بر رفتار و انگیزش زندگی واقعی مؤثر است، از نظر آن‌ها گرچه استعدادها فردی در تمامی سطوح جامعه

اهمیت دارند اما برای آنکه استعدادها به نیرویی سازنده تبدیل شوند به چارچوبی نهادی نیاز دارند. نهادهای اقتصادی فراگیر، موتورهای بهروزی اقتصادی یعنی فناوری، آموزش و بازار فراگیر را فراهم می‌کند (عجم‌اوغلو و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۱۶). در تحقیق دیگری چنین نتیجه گرفته شده که نهادها انگیزه‌های نهفته در مبادلات بشری را آشکار می‌سازند؛ نهادها راهنمای کنش انسانی هستند و کنش انسانی را جهت می‌دهند؛ نهادها هم بر تصمیم‌گیری و ترجیحات و هم بر مطلوبیت‌ها تأثیر می‌گذارند (مجیدزاده، ۱۳۹۵).

مشهدی‌احمد (۱۳۹۲) در تحقیق خود نتیجه می‌گیرد که رسوم و تشکلهای^۱ (شامل خانواده، شرکت، انجمن‌های تجاری، اتحادیه‌های تجاری، دولت و غیره) انتخاب‌های افراد را شکل می‌دهند و از طریق قواعد کاری، باید و نباید افراد را تعیین می‌کنند. به نظر عبادی و نیکو‌نسبتی (۱۳۹۱)، مسئله اساسی در زمینه رشد اقتصادی کشورها نه کیفیت یک یا چند نهاد خاص بلکه روش پدید آوردن نظم در جامعه است. نحوه پدید آوردن نظم، کیفیت نهادی و به تبع آن رشد اقتصادی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. از نظر فرجی‌راد (۱۳۹۱)، نهادها مجموعه پیچیده‌ای از هنجارها و رفتارهای پایدار در طول زمان هستند که اهداف اجتماعی را ارزش‌گذاری می‌کنند (فرجی‌راد و کاظمیان، ۱۳۹۱: ۲۲-۲۳). صمدی (۱۳۸۹) در تحقیق خود نهادها را برحسب موضوع به سه دسته تقسیم می‌کند. نهادهای اجتماعی که وظیفه تأمین نیازهای اساسی انسان‌ها را به عهده دارند؛ نهادهای اقتصادی، شامل ساز و کار قیمت و بازارها (وجود و کامل بودن آن‌ها) و ساختار حقوق مالکیت است. منظور از بازارها به‌طور خاص، بازار ارز، نیروی کار، اعتبار یا بازارهای عمده‌فروشی است؛ و نهادهای سیاسی، شامل شکل

^۱ Custom and Concern

حکومت و میزان محدودیت‌های اعمال شده بر سیاست-مداران و نخبگان سیاسی است.

فرتاش و سعدآبادی (۱۳۹۸) در تحقیق خود نتیجه گرفته‌اند که نهادهای مالکیت فکری، آموزش، روال‌های یادگیری، تحقیق و توسعه و نهایتاً تعاملات و اعتماد بین بازیگران از مهم‌ترین نهادهای مؤثر بر توسعه علم و فناوری محسوب می‌شوند. در تحقیقی با عنوان "نهادهای و رشد اقتصادی" (طیب‌نیا و نیکونستی، ۱۳۹۲)، عوامل نهادی اثرگذار بر رشد اقتصادی به تفصیل بررسی شده است. مؤمنی (۱۳۹۶ الف) در تحقیق خود با عنوان "الزامات نهادی تولید محوری و اشتغال مولد"، نقش نهادها را در فرآیند اشتغال تولیدی مطالعه کرده است. نهادها عامل اصلی توسعه و پیشرفت کشورها هستند (متوسلی و نیکونستی، ۱۳۹۰: ۵۰-۶۸) و تغییر نهادی منجر به تحولات اقتصادی می‌شود. براساس پارادایم رابطه‌ای، اهداف و اولویت‌های عمل اقتصادی حاصل منطق حداکثرسازی منافع انسان اقتصادی (اکومن) نیست بلکه اهداف و اولویت‌های عمل اقتصادی متأثر از ساختارهای روابط اجتماعی است که تعیین‌کننده تصمیمات و عمل اقتصادی است (امین^۱، ۱۹۹۹).

هاجون چانگ (۱۳۸۵)، در پاسخ به این پرسش که کشورهای در حال توسعه برای توسعه اقتصادی خود به چه نوع نهادهایی نیاز دارند، می‌گوید "اگر ادعا شود که نهادهای تجربه‌شده^۲ کشورهای غربی و اغلب آمریکا بهترین انتخاب هستند، تجربه تعدیل ساختاری نشان داد که این روش پرهزینه و بی‌نتیجه است و اگر به کشورها توصیه شود که منتظر باشند تا نهادهای خودجوش^۳، متناسب با شرایط محلی تکامل پیدا کنند، علاوه بر این که مستلزم زمان طولانی است، نمی‌توان با قطعیت به بهینه بودن آن‌ها امیدوار

بود، به همین دلیل یادگیری از تاریخ، به‌ویژه تاریخ کشورهای توسعه‌یافته کنونی راه مناسبی است"، زیرا بسیاری از نهادهای امروزی کشورهای ثروتمند، بعد از توسعه اقتصادی آن‌ها به وجود آمده‌اند این نهادها قبل از توسعه آن کشورها وجود نداشته‌اند (چانگ، ۲۰۰۵).

نهادهایی شامل دموکراسی، نظام اداری و قوه قضائیه، حقوق مالکیت، نهادهای حکمرانی شرکتی، نهادهای مالی و نهادهای رفاهی و کارگری، که اجزای اساسی ساختار "حکمرانی خوب" در کشورهای توسعه‌یافته کنونی در فاصله ابتدای قرن نوزدهم و ابتدای قرن بیستم تلقی می‌شد و سطح توسعه آن‌ها مشابه سطح توسعه کشورهای در حال توسعه امروزی بود، هیچ‌یک قبل از توسعه اقتصادی این کشورها وجود نداشت. در برخی از این کشورها حتی فروش مناصب دولتی و القاب رایج بود و قیمت فروش القاب، اعلان عمومی می‌شد؛ نظام تاراج^۴ رایج بود که در آن مناصب دولتی به وفاداران حزب حاکم اختصاص می‌یافت. از سوی دیگر، صیانت از برخی حقوق مالکیت در شرایط زمانی و مکانی خاص، به توسعه اقتصادی آسیب می‌رساند و برعکس، نقض برخی حقوق مالکیت به توسعه اقتصادی کمک رسانده است. از جمله این موارد می‌توان به نمونه‌های تاریخی حصارکشی انگلیسی، تصرف عدوانی در غرب میانه آمریکا در قرن نوزده، اصلاحات ارضی شرق آسیا، ملی‌سازی در اتریش و فرانسه پس از جنگ دوم اشاره کرد. نورث و همکاران^۵ (۲۰۰۱)، نهادها را تعیین‌کننده نهایی عملکرد اقتصادی می‌دانند اما به باور هاجون چانگ (۱۳۹۷)، علیت در جهت دیگر، یعنی از توسعه اقتصادی به نهادها، نیز باید در نظر گرفته شود؛ نهادها به‌طور هم‌زمان به روند تعامل اقتصادی شکل می‌دهند و نیز از آن‌ها شکل

^۴ Spoils System

^۵ Acemoglu, Daron. Johnson, Simon. & Robinson, James. A.

^۱ Amin

^۲ Best Practice institution

^۳ Spontaneous institutional evolution

راهگشا باشد مشروط به آن که نهادهای وارد شده با نهادهای بومی رسمی یا غیررسمی سازگار باشند؛ زیرا نهادها بر پایه ارزش‌های اخلاقی خاصی شکل می‌گیرند که ممکن است با ارزش‌های اخلاقی بومی سازگار نباشند. از سوی دیگر، تغییر نهادهای غیررسمی (مثل آداب و رسوم) در کوتاه‌مدت غیرممکن است. نواحی کارگذار اقتصادی نیست، این باور که ناحیه‌ای ممکن است از نظر طبیعی مستعد توسعه و یا برای توسعه نامساعد باشد، جنبه علمی ندارد بلکه جریان‌ات اجتماعی اقتصادی هستند که در جایی مشوق توسعه و در مکانی دیگر مانع توسعه می‌شوند.^۳

توسعه نهادی در کشورهای توسعه‌یافته کنونی با آهنگی بسیار کند صورت می‌گیرد زیرا برخی نهادها از نظر مدیریت و ضمانت اجرایی پر هزینه هستند، افرادی که در کوتاه مدت از تغییر نهادی زیان می‌بینند در برابر تغییر نهادی مقاومت می‌کنند؛ از برخی نهادها استقبال نمی‌شود چون منطق اقتصادی آنها همزمان به درستی درک نمی‌شود، و بالاخره بین برخی نهادها وابستگی متقابل وجود دارد که نیازمند توسعه هم‌زمان نهادهایی چون نهاد مالی و نهاد اداری مدرن است (چانک، ۱۳۸۵: ۴۶-۶۹).

۲. روش تحقیق

معرفت‌شناسی حاکم بر تحقیق رئالیسم انتقادی است (فرهمند، ۱۳۹۴: ۹۳-۱۰۸)، به این مفهوم که جهانی مستقل از ذهن وجود دارد، اما فهم و تجربه از جهان بیرون به‌طور کامل با آن مطابقت ندارد. در این نگاه، آمارهای استنباطی نمی‌تواند تحلیل‌گر عمل انسانی باشد. داده‌های موردنیاز

^۳ برای روشن شدن مسئله موقعیت طبیعی گیلان و ژاپن را در نظر گرفته شود، گیلان از نظر منابع طبیعی، دسترسی به جنگل و دریا، دسترسی به بازارهای شهرهای بزرگ کشوری هیچ کمبودی ندارد اما توسعه گیلان و ژاپن قابل مقایسه است؟ از این رو، در دیدگاه رابطه‌ای، برخلاف رویکرد تحلیلی فضایی، ناحیه به خودی خود، بازیگر توسعه نیست بلکه روندهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی تعیین‌کننده توسعه نواحی تلقی می‌شوند.

می‌گیرند، به این مفهوم که توسعه اقتصادی به اشکال مختلف می‌تواند تغییرات نهادی را تسهیل کند. از جمله، الف) ثروت افزایش‌یافته در اثر توسعه اقتصادی می‌تواند تقاضای بیشتری برای نهادهای باکیفیت بالاتر مثل نهادهای سیاسی شفاف و پاسخگو ایجاد کند؛ ب) چون نهادها از نظر ایجاد و مدیریت هزینه‌بر هستند، در اثر ایجاد ثروت بیشتر، نهادهای باکیفیت‌تر، مقرون‌به‌صرفه‌تر خواهد بود؛ ج) توسعه اقتصادی، عوامل جدیدی از تغییرات ایجاد می‌کنند و موجب ایجاد نهادهای جدید می‌شود. از این رو، بین تغییر نهادی و توسعه اقتصادی رابطه دوطرفه برقرار است، نهاد در روند توسعه اقتصادی اثرگذار است و توسعه اقتصادی، از جمله دموکراسی و بوروکراسی مدرن موجب توسعه نهادهای باکیفیت می‌شود.

درباره توسعه نواحی باید پذیرفت که محل^۱ محصور شده وجود ندارد، جهان وجود دارد که از درون محلی توسعه و تحول می‌یابد؛ نواحی به‌عنوان ماهیتی خودمختار نیستند که آینده خود را، انحصاراً بر اساس قدرت داخلی خود تعیین کنند؛ تولید و شبکه‌های دانش محدود به محل نیست. از سوی دیگر، محل با منطق جهانی اداره نمی‌شود که فضایی برای نوآوری‌های محلی نداشته باشد بلکه به‌جای ویژگی‌های ناحیه‌ای ایستا، جریان‌ات بین‌المللی باید کانون سیاست ناحیه‌ای باشد (باتلت و گلاک^۲، ۲۰۰۳: ۱۱۷-۱۴۴). در نهایت می‌توان چنین بیان داشت که عمل اقتصادی به‌عنوان عمل اجتماعی بی‌قید و شرط نیست؛ عمل اجتماعی به‌وسیله نهادها هدایت می‌شود؛ از طریق نهاد فعال می‌شود؛ و به‌وسیله نهادها محدود می‌شود (باتلت و گلاک، ۲۰۱۳: ۳۴۰-۳۶۳). هیچ فرمول ساده‌ای برای نیل به توسعه نهادی وجود ندارد، بلکه ترکیبی خردمندانه از نهادهای خارجی و نوآوری‌های نهادی بومی می‌تواند در این زمینه

^۱ Local

^۲ Bathelt and Gluckler

تحقیق، به دو روش اسنادی و مطالعه محلی جمع‌آوری شده است. جهت تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد که براین اساس، از میان ۳۱۱۴۶ خانوار تعداد ۳۷۹ خانوار به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. در جدول ۱ تعداد پرسشنامه‌ها به تفکیک بخش‌های شهرستان رودبار به نمایش درآمده است.

جدول ۱. جمعیت، خانوار و خانوار نمونه دهستان‌های شهرستان رودبار

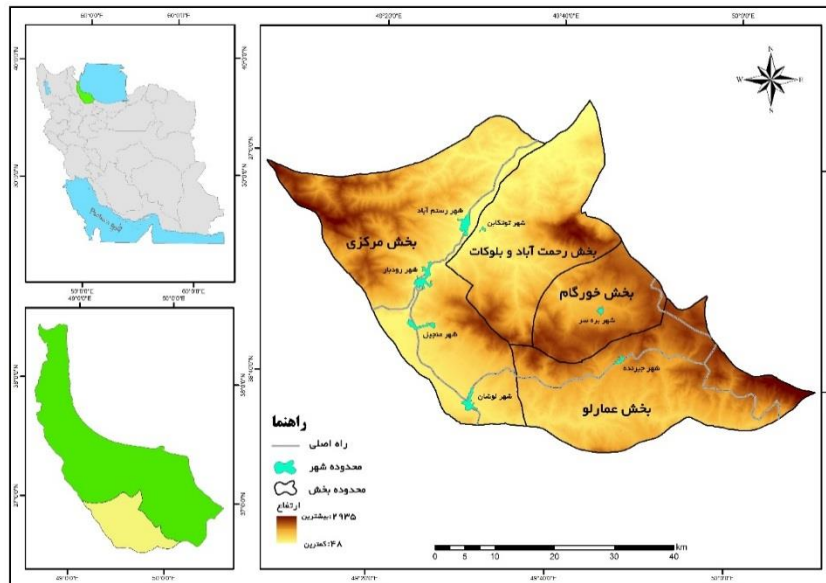
بخش	دهستان	جمعیت	خانوار	خانوار نمونه
خورگام	خورگام	۵۲۲۳	۱۹۱۴	۵۳
	دلفک	۲۴۴۹	۸۷۵	۲۶
رحمت‌آباد و بلوکات	بلوکات	۴۴۴۰	۱۴۶۳	۴۵
	دشتویل	۴۹۲۷	۱۶۶۷	۵۰
	رحمت‌آباد	۴۰۱۴	۱۴۱۸	۴۴
عمارلو	جیرنده	۲۶۵۶	۹۲۸	۲۹
	کلیشم	۲۲۳۲	۸۷۰	۲۷
مرکزی	رستم‌آباد جنوبی	۳۶۵۷	۱۲۶۵	۴۰
	رستم‌آباد شمالی	۲۴۷۸	۸۳۶	۲۵
	کلشتر	۴۲۸۹	۱۲۸۷	۴۰
جمع	۱۰	۳۶۳۶۵	۱۲۵۲۳	۳۷۹

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵ و محاسبات مشاور، ۱۳۹۹

۲.۱. محدوده مورد مطالعه

ناحیه مورد مطالعه تحقیق، شهرستان رودبار در جنوب استان گیلان است، رودبار، ناحیه‌ای کوهستانی بین مدار ۳۶ درجه و ۳۳ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۷ دقیقه و ۲۹ ثانیه عرض جغرافیایی شمالی و ۴۹ درجه و ۱۱ دقیقه و ۴۱ ثانیه تا ۵۰ درجه و ۵ دقیقه و ۶ ثانیه طول جغرافیایی شرقی و بر دامنه کوه‌های البرز و تالش، در کناره رودخانه سفیدرود قرار دارد. این شهرستان با مساحتی معادل ۲۵۷۴ کیلومترمربع دومین شهرستان استان گیلان به لحاظ وسعت است که ۱۶/۹ درصد از مساحت استان گیلان را در بردارد و مرکز آن شهر رودبار است. ناهمواری‌های شهرستان رودبار به دو تیپ کوهستانی و دشت‌های دامنه‌ای تقسیم می‌شوند. قسمت اعظم ناهمواری‌های منطقه از قله‌های مرتفع و کوه‌های بلند

تشکیل شده که بلندترین آن قله درفک (مشهور به بام گیلان) است. توپوگرافی ناهموار منطقه باعث شده نیمی از مساحت شهرستان رودبار دارای شیب بالاتر از ۵۰ درصد باشد. براساس آخرین سرشماری شهرستان رودبار (۱۳۹۵) دارای ۹۴۷۲۰ نفر جمعیت و ۳۱۱۴۶ خانوار است. این شهرستان دارای چهار بخش (مرکزی، عمارلو، خورگام و رحمت‌آباد و بلوکات)، هفت شهر (لوشان، رستم‌آباد، منجیل، رودبار، توتکابن، بره‌سر، جیرنده)، ۱۰ دهستان (دلفک، کلشتر، رستم‌آباد شمالی، رستم‌آباد جنوبی، رحمت-آباد، بلوکات، دشتویل، کلیشم، جیرنده، خورگام) و ۱۵۷ روستا است (سازمان برنامه و بودجه استان گیلان، ۱۳۹۵). شکل (۱)، ناحیه مورد مطالعه تحقیق را نشان می‌دهد.

شکل ۲. موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه به تفکیک استان و شهرستان، منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

۳. یافته‌های تحقیق

الف- تغییر نهادهای رسمی در کشور

در اصل دوم اصول به اصطلاح "انقلاب سفید" در دهه ۱۳۴۰، فروش سهام کارخانجات دولتی به عنوان پشتوانه اصلاحات ارضی اعلام شده بود که نوعی سیاست خصوصی سازی صنایع ملی بود اما به رغم گسترش برخی صنایع، افزایش تولیدات صنعتی و بهبود برخی شاخص های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، ایران به توسعه صنعتی دست نیافت و با افزایش وابستگی های اقتصادی به خارج، و رشد مصرف گرایی، بیماری اقتصادی ایران شدیدتر و مسیر توسعه آن دشوارتر شد (افراخته، ۱۳۹۹: ۱۴۶). "ریچارد بندیکت"، از گروه مشاوران هاروارد بر اساس مناسباتی که در حدود سال های آغازین دهه ۱۳۴۰، در ایران وجود داشت، نتیجه می گیرد که در ایران، امکان دستیابی به نظم اجتماعی تولید محور باهدف ارتقای بنیه تولید ملی، از طریق صنعتی شدن وجود ندارد زیرا در ایران رونق غیرعادی تجارت پول، سوداگری زمین و مستغلات وجود دارد که از طریق آن گروه مسلط می توانند بدون زحمت و بدون نیاز به دانایی های تخصص و در کمترین زمان به بیشترین درآمدهای قابل تصور دست یابند (مؤمنی، ۱۳۹۶: ۴۸).

بعد از انقلاب، به استثنای دهه اول انقلاب که متأثر از عوامل و شرایط متعددی بوده است، از سال های ۱۳۶۸، اتحاد سه گانه ای در سیاست اقتصادی ایران تحت عنوان "تعدیل اقتصادی" شکل گرفت. این اعتلاف مرکب از متفکرین بنیادگرایی بازار که در واقع همان بازتولیدکنندگان مناسبات اقتصادی رژیم سابق بوده اند، دولتی برخوردار از منابع رانتی و بخش های غیرمولد در تعقیب منافع بسیار در برابر کمترین تلاش و زمان ممکن بوده اند (مومنی، ۱۳۹۶: ۴۵). در طول نیم قرن اخیر، گرچه در موارد استثنایی، تولیدات صنعتی در ایران شکل گرفت، اما آمار بیانگر آن است که همیشه بیشترین منافع نصیب کسانی شده که فاقد هرگونه علائق تولیدی بوده و هستند. جدول (۲)، تغییرات ارزش افزوده بخش های مختلف اقتصادی ایران را در سال های ۱۳۳۸-۱۳۹۱ نشان می دهد. براساس داده های این جدول، درحالی که ارزش افزوده بخش صنعت، ۶۰ برابر و بخش کشاورزی ۷۰ برابر شده است، ارزش افزوده بخش مستغلات ۱۳۰ برابر و بخش خدمات معطوف به تجارت پول ۲۰۰ برابر شده است که مؤید این ادعاست که بیشترین سود نصیب بخش غیرمولد جامعه شده است.

جدول ۲. تغییرات ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی در سال‌های ۱۳۳۸-۱۳۹۱

بخش‌های اقتصادی	صنعت	کشاورزی	مستغلات	خدمات معطوف به تجارت پول
افزایش ارزش افزوده	۶۰ برابر	۷۰ برابر	۱۳۰ برابر	۲۰۰ برابر

منبع: مؤمنی، ۱۳۹۶: ۴۹

ب- تغییر نهادهای غیررسمی

ناسودمند می‌داند (طالبان و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۰). طالبان و همکاران (۱۳۸۹) در مقاله‌ای تحت عنوان "بررسی روند دگرگونی ارزشی در ایران" روند تغییرات ارزش‌های مادی و فرامادی را برای کلیه سنین و همچنین جوانان ایران در فاصله سال‌های ۱۳۵۳-۱۳۸۲ به روش تحلیل ثانوی مطالعه کرده است. خلاصه یافته‌های ایشان در جدول‌های (۳ و ۴) نشان داده شده است.

ارزش‌های مادی، امور وابسته به حیات (بقا و زنده‌بودن) انسان‌ها و جوامع است که هر فرد، گروه یا جامعه آن را خوب، مطلوب، سودمند و یا بد و نامطلوب و ناسودمند می‌داند. ارزش‌های فرامادی، تمام امور وابسته به کیفیت و چگونگی زندگی انسان‌ها و جوامع است که هر فرد، گروه یا جامعه آن را خوب، مطلوب، سودمند و یا بد، نامطلوب و

جدول ۳. مقایسه ارزش‌های مادی و فرامادی برای تمام سنین در قبل و بعد از انقلاب

نوع ارزش	اهمیت ارزش‌ها	۱۳۵۳	۱۳۸۲	روند تغییرات
مادی	ثروت	۱۵/۴	۲۵/۴	افزایش قابل توجه
	مقام	۱/۷	۲۴/۴	افزایش قابل توجه
	شهرت	۱/۲	۲۴/۶	افزایش قابل توجه
	رفاه و آسایش	۲/۳	۳۵/۱	افزایش بسیار زیاد
	سلامتی	۴۱/۱	۹۷/۶	افزایش قابل توجه
	امنیت	۳/۴	۴۶/۲	افزایش بسیار زیاد
فرامادی	استمداد از دین	۷۶/۵	۸۹	افزایش اندک
	رضایت از زندگی	۸۸	۸۴/۴	کاهش متوسط
	اعتماد اجتماعی	۵۳	۲/۷۱	تاندازه‌ای افزایش
	مشارکت اجتماعی	۴۲/۲	۱۶/۷	تاندازه‌ای کاهش
	مشارکت سیاسی	۳۰	۷۶/۴	افزایش زیاد

منبع: طالبان و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۳-۶۳ همراه با تغییرات اندک با استفاده از واسطه یابی

جدول ۴. مقایسه ارزش‌های مادی و فرامادی برای گروه سنی جوانان در قبل و بعد از انقلاب

نوع ارزش	اهمیت ارزش	۱۳۵۳	۱۳۸۳	روند تغییرات
مادی	ثروت	۱۴/۳	۲۰/۱	افزایش متوسط
	مقام	۴/۸	۶/۷	افزایش متوسط
	شهرت	۱/۸	۷/۲	افزایش متوسط
	رفاه و آسایش	۲/۹	۳۴/۱	افزایش قابل توجه
	سلامتی	۳۹/۹	۹۷/۵	افزایش قابل توجه
	امنیت	۴/۲	۸/۳۸	افزایش قابل توجه
فرامادی	استمداد از دین	۸۴	۷۴/۹	کاهش اندکی
	رضایت از زندگی	۹۰	۸۸/۲	کاهش اندک
	اعتماد اجتماعی بالا	۴۱	۵۰/۸	افزایش متوسط
	مشارکت اجتماعی	۳۰	۲۳/۹	کاهش متوسط
	مشارکت سیاسی	۱۹	۷۵/۴	افزایش قابل توجه

منبع: طالبان و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۳-۶۳ همراه با تغییرات اندک با استفاده از واسطه یابی

جدول ۶، ویژگی‌های شغلی و درآمدی جامعه نمونه رانشان می‌دهد. براین اساس، شغل اصلی ۴۴/۷ درصد مشارکت‌کنندگان کشاورزی، ۱۵/۲ درصد آن‌ها صنعت، ۲۶/۸ درصد شغل خدمات و ۱۳/۳ درصد آن‌ها نیز در سایر مشاغل فعالیت داشته‌اند. همچنین درآمد ماهیانه ۴۴/۲ درصد مشارکت‌کنندگان زیر دو میلیون تومان و بیش از ۹۰ درصد کمتر از پنج میلیون تومان درآمد داشته‌اند و تنها ۹/۷ درصد آن‌ها دارای درآمد پنج میلیون تومان و بالاتر بوده‌اند.

جدول ۶. ویژگی‌های شغلی و درآمدی جامعه نمونه

گروه	شرح	تعداد	درصد
شغل اصلی	کشاورزی	۱۶۹	۴۴/۷
	صنعت	۵۸	۱۵/۲
	خدمات	۱۰۲	۲۶/۸
	سایر	۵۰	۱۳/۳
جمع	-	۳۷۹	۱۰۰
درآمد ماهیانه	زیر ۲ میلیون تومان	۱۶۸	۴۴/۲
	۲ تا ۳ میلیون تومان	۱۱۱	۲۹/۳
	۳ تا ۵ میلیون تومان	۶۴	۱۶/۸
	۵ میلیون و بالاتر	۳۶	۹/۷
جمع	-	۳۷۹	۱۰۰

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

براساس نتایج بدست آمده از بررسی سابقه سکونت مشارکت‌کنندگان در شهرستان، ۵/۴ درصد آنان کمتر از ۵ سال، ۲۲/۱ درصد در بازه زمانی ۵ تا ۱۰ سال، ۲۸/۹ درصد، ۱۰ تا ۲۰ سال و ۴۳/۶ درصد نیز ۲۰ سال و بالاتر سکونت داشته‌اند که بیشترین مشارکت‌کنندگان در این پژوهش را تشکیل می‌دهند (جدول ۷).

جدول ۷. سابقه سکونت جمعیت نمونه در ناحیه

گروه	دوره زمانی	تعداد	درصد
سابقه اقامت در ناحیه	زیر ۵ سال	۲۰	۵/۴
	۵ تا ۱۰ سال	۸۴	۲۲/۱
	۱۰ تا ۲۰ سال	۱۱۰	۲۸/۹
	۲۰ سال و بالاتر	۱۶۵	۴۳/۶
جمع	-	۳۷۹	۱۰۰

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

نتیجه تحقیق مزبور آن است که شدت اهمیت ثروت‌اندوزی، مقام‌پرستی و رفاه‌طلبی در تمام سنین نسبت به جوانان افزایش بیشتری داشته است. در مقابل، شدت اهمیت رضایت از زندگی و مشارکت اجتماعی در بین تمام سنین نسبت به جوانان کاهش بیشتری داشته است. به عبارت دیگر، نسبت اهمیت ارزش‌های مادی از نظر مردم ایران از دهه پنجاه تا دهه سوم انقلاب افزایش چشمگیری داشته است، اما نسبت ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی از دهه ۵۰ تا دهه سوم انقلاب به میزان قابل توجهی کاهش یافته است و در هر دو روند مزبور، کلیه سنین یا جوانان سابق نسبت به جوانان امروز فعال‌تر عمل کرده‌اند.

ج- نقش تغییرات نهادی در توسعه شهرستان رودبار

جدول ۵، ویژگی‌های شخصی پاسخگوها را نشان می‌دهد. بر این اساس، از گروه‌های سنی ۱۵ سال به بالاتر در تکمیل پرسشنامه مشارکت داشته‌اند. ۳۹/۲ درصد آنان را زنان و ۶۰/۸ درصد را مردان تشکیل داده‌اند. همه مشارکت‌کنندگان تحصیل کرده بودند.

جدول ۵. ویژگی‌های شخصی پاسخگویان

گروه	طیف سنی	تعداد	درصد
سن	۱۵ تا ۳۰	۱۰۸	۲۸/۶
	۳۰ تا ۴۵	۱۲۳	۳۲/۴
	۴۵ تا ۶۰	۷۶	۲۰/۱
	۶۰ سال و بالاتر	۷۲	۱۸/۹
جمع	-	۳۷۹	۱۰۰
جنسیت	مرد	۲۳۰	۳۹/۲
	زن	۱۴۹	۶۰/۸
جمع	-	۳۷۹	۱۰۰
تحصیلات	کمتر از دیپلم	۱۳	۳/۵
	دیپلم و فوق‌دیپلم	۸۱	۲۱/۳
	کارشناسی	۱۶۹	۴۴/۷
	کارشناسی ارشد و بالاتر	۱۱۶	۳۰/۵
جمع	-	۳۷۹	۱۰۰

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

جدول ۸. نتایج به دست آمده از نقطه نظرهای جامعه نمونه

میانگین کل	میانگین هر بخش				گویه
	خورگام	عمارلو	مرکزی	رحمت آباد و بلوکات	
۲/۱۳	۲/۵	۲/۱	۱/۹	۲	میزان رضایت از شغل کنونی
۷/۲۵	۸/۶	۷/۲	۶/۸	۶/۴	اگر شغل با درآمد بالاتری پیدا کنید حاضر به مهاجرت از این شهرستان هستید؟
۱/۷۳	۱/۹	۲	۱/۴	۱/۶	تمایل شما به اشتغال در بخش کشاورزی موجود
۲/۳۳	۲/۴	۲/۱	۲/۵	۲/۳	تمایل شما به اشتغال در بخش صنعت موجود
۷/۴	۸/۱	۶/۹	۷/۸	۶/۹	تمایل شما به اشتغال در بخش خدمات موجود
۷/۵۵	۶/۵	۷/۶	۷/۲	۸/۹	تمایل شما به اشتغال در بخش خرید و فروش زمین یا بنگاه املاک چه میزان است؟
۸/۹	۸/۹	۸/۲	۹/۵	۹	تمایل شما به اشتغال فعالیت‌های تجاری
۷/۵	۸/۱	۶/۴	۸/۲	۷/۲	توجه به کسب منزلت بالاتر در شهر یا شهرستان دیگر تا چه حد در مهاجرت احتمالی شما مؤثر است؟
۲/۲	۲/۳	۲/۵	۱/۹	۲/۱	کسب منافع اقتصادی و ثروت برای شما تا چه در این شهرستان امکان پذیر است؟
۳/۲۳	۳/۱	۳/۷	۲/۸	۳/۳	در ۲۰ سال اخیر چه میزان در امور عام‌المنفعه مشارکت داشته‌اید؟
۱/۶۸	۱/۴	۲/۱	۱/۳	۱/۹	شرایط زندگی در شهرستان رودبار به گونه‌ای است که اگر کسی بخواهد ارتقای اجتماعی پیدا کند، می‌تواند از طریق مهارت و شایستگی، بدون پارتی و براساس ضوابط، به آن دست یابد.

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

نتایج جدول ۸ نشان می‌دهد که:

و صنعت می‌دانند و اظهار می‌دارند که بخش خدمات اگر درآمد بالایی هم نداشته باشد، که دارد، رنج و مرارت کار در بخش خدمات، از رنج کار در کشاورزی و صنعت به مراتب پایین تر است.

- تمایل جمعیت به اشتغال در بخش خرید و فروش زمین یا بنگاه املاک و نیز فعالیت‌های تجاری به مراتب بیشتر و به ترتیب برابر ۷/۴۰ و ۷/۵۵ است. آن‌ها می‌گویند صاحبان این نوع مشاغل تعهدی در برابر کسی ندارند ولی درآمدشان دائمی و مطلوب است.

- هم‌راستا با اعلام تمایل جمعیت به ترک ناحیه در جستجوی شغل بهتر، جمعیت تمایل خود را به مهاجرت برای کسب منزلت بالاتر در شهر یا شهرستان دیگر نیز ابراز می‌دارد (۷/۵)، یعنی در مجموع جمعیت تعلق خاطری به زادگاه خویش در برابر کسب شغل و یا منزلت بهتر در

مردم رضایت چندانی از مشاغل موجود خود ندارند و میانگین رضایت آنان از شغل موجود، به طور متوسط ۲/۱۳ است.

- میزان تمایل جمعیت به ترک ناحیه در جستجوی شغل بهتر، به ویژه در بخش‌های کوهستانی خورگام و عمارلو زیاد است، میانگین تمایل جمعیت به ترک ناحیه، ۷/۲۵ و خیلی بالاتر از متوسط ۵ است.

- تمایل جمعیت به اشتغال در بخش کشاورزی موجود ناچیز (۱/۷۳) است، جمعیت تمایلی به ادامه فعالیت در بخش صنعتی موجود ندارند (۲/۳۳) و پایین تر از میانگین (۵)، برعکس، جمعیت تمایل زیادی (۷/۴) دارد که در بخش خدمات اشتغال داشته باشد. آنان رنج زیاد و ناامنی درآمدی بخش کشاورزی و صنعت را دلیل بی‌علاقگی به کشاورزی

نیز در راستای تداوم مالکیت زمین مفید است، حدود ۸۷ درصد افزایش یافته و از ۳۴۷۷ هکتار در سال ۱۳۶۷ به ۶۴۹۹ هکتار در سال ۱۳۹۳، رسیده است که در این بین درختان زیتون بیشترین نقش را داشته و از ۳۰۹ اصله در سال ۱۳۶۷، به ۹۵۳ اصله در سال ۱۳۹۳ رسیده است (سرشماری کشاورزی (۱۳۶۷) و مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)).

نتایج جدول (۹)، نشان می‌دهد که همه واحدهای صنعتی تعطیل شده‌اند و فقط واحد تولید سیمان که در خدمت سرمایه‌داری مستغلات است، به فعالیت خود ادامه می‌دهد. در سال ۱۳۹۸، از مجموع ۴۵ واحد تولیدی، تنها ۲۱ واحد فعال بوده است و بیش از ۵۳ درصد واحدها، غیرفعال بوده و یا به صورت نیمه فعال به کار خود ادامه می‌دهد (جدول ۱۰).

خارج از ناحیه ندارد، آنان بر این باورند که امکانی برای کسب منافع اقتصادی و ثروت بیشتر در این شهرستان ندارند. چنین به نظر می‌رسد که منافع آنی فردی در نزد جمعیت، از هر چیزی ارجح‌تر است، تمایل به مشارکت در امور عام‌المنفعه ناچیز (۳/۲) است و کسب درآمد به هر قیمت توجیه می‌شود.

نمود تمایلات و باورهای مردم در ارتباط با گریز از فعالیت‌های مولد و استقبال از بخش خدمات، در نوع واحدهای تولیدی فعال و غیرفعال قابل مشاهده است. در شهرستان رودبار در سال ۲۳۴۶۸، ۱۳۶۷ هکتار زمین زیر کشت انواع محصولات زراعی بود که در سال ۱۳۹۳، با حدود ۶۰ درصد کاهش به ۹۴۷۳ هکتار رسیده است. در همین مدت محصولات باغی که نیاز به کار دائمی ندارد و

جدول ۹. مهم‌ترین واحدهای صنعتی شهرستان رودبار به همراه سال شروع و پایان فعالیت

واحد صنعتی	محل فعالیت	وضعیت	شروع فعالیت	پایان فعالیت
کفش ملی (گنجه)	روستای گنجه	غیرفعال	۱۳۵۵	۱۳۸۷
کارخانه ریسندگی	روستای گنجه	غیرفعال	۱۳۵۵	۱۳۸۷
کاشی گیلانا	منجیل	غیرفعال	۱۳۶۲	۱۳۹۱
کارخانه سیمان لوشان	لوشان	فعال	۱۳۳۰	-
شرکت آهن و فولاد لوشان	لوشان	غیرفعال	۱۳۸۱	۱۳۹۵
معدن ذغال سنگ سنگرود	روستای سنگرود	غیرفعال	۱۳۴۸	۱۳۹۳

منبع: سازمان صنعت، معدن و تجارت، ۱۳۹۹

جدول ۱۰. برخی از مهم‌ترین واحدهای صنعتی موجود در شهرستان رودبار سال ۹۸

ردیف	نام واحد صنعتی	وضعیت	آدرس
۱	شرکت آب معدنی داماش	فعال	رودبار-عمارلو روستای داماش
۲	روزی سبز	فعال	رودبار بالا بازار
۳	تولید و بسته‌بندی زیتون رودبار (فراورده‌های زیتون زی دانه)	فعال	رودبار-خلیل آباد
۴	صنایع غذایی لویه (غفارزاده)	فعال	رودبار-گنجه-ریسندگی سابق
۵	روغن زیتون ناب توکلی	فعال	رودبار-پایین بازار
۶	کشت و صنعت زرین گستر	فعال	لوشان-شهر صنعتی
۷	محصولات غذایی سبزرنگ منجیل	فعال	منجیل-بالا تر از کاشی گیلانا
۸	کارخانه گنجه روغن زیتون	فعال	روستای گنجه

منبع: سازمان صنعت، معدن و تجارت، ۱۳۹۹

ادامه جدول ۱۰. برخی از مهم‌ترین واحدهای صنعتی موجود در شهرستان رودبار سال ۹۸

ردیف	نام واحد صنعتی	وضعیت	آدرس
۹	زی آفرین منجیل	فعال	منجیل - روبروی بیمارستان ۳۱ خرداد
۱۰	شرکت روغن‌زیتون سفیدرود	فعال	منجیل روبروی نگهبانی سد سفیدرود
۱۱	شرکت کشت و صنعت و بسته‌بندی صنایع غذایی ارمغان طوبی	فعال	منجیل - بالاتر از کاشی گیلان - شهرک بابایان
۱۲	خوشه‌های سبز پاسارگاد	فعال	رودبار - جاده طارم - علی‌آباد بالا
۱۳	شرکت بسته‌بندی خشکبار صدف	فعال	رودبار - توتکابن
۱۴	شرکت تعاونی تولید و بسته‌بندی مارلیک	فعال	رودبار - منجیل - شهرک صنعتی باباتیان
۱۵	شرکت تولیدی و بسته‌بندی زیتون رودبار	نیمه فعال	رودبار - خلیل‌آباد
۱۶	شرکت آریا پلاستیک فرزندگان شمال	نیمه فعال	شهرک صنعتی لوشان
۱۷	شرکت مهندسی سیمین سوله پاسارگاد لوشان	نیمه فعال	شهرک صنعتی لوشان
۱۸	شرکت فراشن	نیمه فعال	شهرک صنعتی لوشان
۱۹	لیاگل خزر	نیمه فعال	شهرک صنعتی لوشان
۲۰	پویا قطعه رودبار	نیمه فعال	شهرک صنعتی لوشان
۲۱	شرکت مجتمع کشت و صنعت شکوفه‌های زیتون رودبار	نیمه فعال	شهرک صنعتی لوشان
۲۲	انوشه سگال	نیمه فعال	شهرک صنعتی لوشان
۲۳	شرکت بسته‌بندی مواد غذایی سه ستاره جلگه	نیمه فعال	شهرک صنعتی لوشان
۲۴	شرکت تولید و فراوری کانی سازجم (سهامی خاص)	نیمه فعال	شهرک صنعتی لوشان
۲۵	شرکت تعاونی تولید آبمیوه آفتاب سبز لوشان	غیرفعال	شهرک صنعتی لوشان
۲۶	شرکت صنایع روی لوشان	نیمه فعال	شهرک صنعتی لوشان
۲۷	شرکت روغن موتور لوشان	غیرفعال	شهرک صنعتی لوشان
۲۸	کشت و صنعت زرین گستر لوشان	نیمه فعال	شهرک صنعتی لوشان
۲۹	لوله و پل بتونی لوشان	نیمه فعال	شهرک صنعتی لوشان
۳۰	شرکت سیمان لوشان (سهامی خاص)	فعال	لوشان
۳۱	تولیدی پرتو لوشان	غیرفعال	شهرک صنعتی لوشان
۳۲	شرکت تلوان تجارت ماشین	نیمه فعال	شهرک صنعتی لوشان
۳۳	پیچ و مهره سازی استانبجینی	غیرفعال	شهرک صنعتی لوشان
۳۴	آریا زیتون گیلان	فعال	شهرک صنعتی لوشان
۳۵	کودهای شیمیایی پیروز کود دهقان	فعال	شهرک صنعتی لوشان
۳۶	صابون سازی توکلی	فعال	شهرک صنعتی لوشان

منبع: سازمان صنعت، معدن و تجارت، ۱۳۹۹

ادامه جدول ۱۰. برخی از مهم‌ترین واحدهای صنعتی موجود در شهرستان رودبار سال ۹۸

ردیف	نام واحد صنعتی	وضعیت	آدرس
۳۷	آهن و فولاد لوشان	غیرفعال	شهرک صنعتی لوشان
۳۸	شرکت تعاونی بسته‌بندی عدالت لوشان	نیمه فعال	شهرک صنعتی لوشان
۳۹	شرکت عمران و خدمات شهرک صنعتی لوشان	غیرفعال	شهرک صنعتی لوشان
۴۰	شرکت پویان پوشش فرانگر	غیرفعال	شهرک صنعتی لوشان
۴۱	شرکت فرآوری کود پارس لوشان	غیرفعال	شهرک صنعتی لوشان
۴۲	شفاف شیمی پلاست	نیمه فعال	شهرک صنعتی لوشان
۴۳	واحد تولیدی بسته‌بندی و فرآوری مواد پروتئینی	فعال	شهرک صنعتی خرشک
۴۴	شرکت تعاونی تولیدی و بسته‌بندی زرین زیتون ناب توانا	فعال	شهرک صنعتی خرشک
۴۵	شرکت تعاونی مجتمع تولیدی فولاد ستاره گیلان	فعال	شهرک صنعتی خرشک

منبع: سازمان صنعت، معدن و تجارت، ۱۳۹۹

از منافع ملی و اجتماعی برتری پیدا کرد. بعد از انقلاب، به دنبال جنگ تحمیلی و تبعیت از سیاست تقلیدی تعدیل اقتصادی و حاکمیت تفکرات نئوکلاسیکی، زمینه‌ای برای گسترش نهادهای فرایگیر اقتصادی و سیاسی ایجاد نشد. بنابراین، نهادهای حامی منافع فردی، سوداگری و ثروت‌اندوزی اوج گرفت؛ فرهنگ رفاه‌طلبی به هر قیمت سلطه پیدا کرد که نتیجه آن به صورت حذف و تضعیف فعالیت‌های مولد و گسترش سوداگری و بنگاه‌های خریدوفروش املاک خودنمایی کرده است. از این رو، وقف نظر هاجون چانگ، رابطه بین نهادها و توسعه اقتصادی رابطه‌ای دوسویه است و تا تحولات اقتصادی مثبتی در جامعه اتفاق نیفتد، نمی‌توان انتظار تغییر نهادهای موجود را به نهادهای فرایگیر داشت. این دستاورد با نتیجه‌گیری فاتحی داباغلو و همکاران (۱۳۹۶)، در مطالعه "نهادهای توسعه کشورهای خاورمیانه"، هماهنگی دارد. ایشان به این نتیجه رسیده‌اند که توجه به توسعه خودبه‌خود علاوه بر بهبود شاخص‌های آن، شرایط نهادی را ارتقاء داده و موجب بهبود عملکرد این شاخص‌ها می‌شود، این تأثیر از طریق نهادها نیز وجود دارد ولی سرعت تغییر از طرف توسعه بیشتر است. بنابراین، مسئله توپوگرافی ناحیه اهمیت چندانی در

جدول شماره ۱۱ این روند را با وضوح بیشتری به نمایش می‌گذارد، بر این اساس، درحالی‌که اغلب واحدهای تولیدی تعطیل و یا نیمه فعال شده‌اند، بنگاه‌های معاملات املاک، از ۱۹ واحد در سال ۱۳۷۱، به ۸۷ واحد در سال ۱۴۰۰ افزایش یافته است.

جدول ۱۱. تعداد بنگاه‌های معاملاتی سال‌های ۷۱ و ۱۴۰۰ به

تفکیک شهرهای شهرستان

نام شهر	تعداد بنگاه معاملاتی	
	۱۳۷۱	۱۴۰۰
رستم‌آباد	۳	۱۶
رودبار	۵	۱۹
منجیل	۴	۱۵
لوشان	۳	۱۲
بره‌سر	۱	۹
جیرنده	۲	۱۱
توتکابن	۱	۵
جمع	۱۹	۸۷

منبع: نگارندگان، ۱۴۰۰

۴. بحث و نتیجه‌گیری

مطالعه نشان داد که در آغاز و دهه اول انقلاب در جامعه، نهادهای غیررسمی و باورهای اجتماعی مبتنی بر دیدگاه‌های اومانستی، پرهیز از مادی‌گرایی و تقویت باورهای حمایت

توسعه‌نیافتگی ندارد بلکه توجه به توسعه از سوی قدرت عمومی، روش پدید آوردن نظم و نهادها در جامعه، وابستگی به مسیر و روندهای اجتماعی نقش مهمی به عهده‌دارند.

فهرست منابع

- افراخته، حسن. ۱۳۹۹. "جغرافیای روستایی ایران"، تهران: انتشارات سمت. چاپ چهارم.
- چانگ، هاجون. ۱۳۸۵. "توسعه نهادی از منظر تاریخی، ترجمه جعفر خیرخواهان"، *مجله اقتصاد سیاسی*، سال اول، شماره دوم، صص ۴۶-۶۹.
- چانگ، هاجون. ۱۳۹۷. "نهادها و توسعه اقتصادی: تئوری، سیاست و تاریخ"، ترجمه علی اصغر اژدری، *راهبرد توسعه*، شماره ۵۶، صص ۳۴-۶۳.
- چانگ، هاجون. ۲۰۰۷. "تغییر نهادی و توسعه اقتصادی"، به نقل از مسعود بنافی، قابل دسترسی در سایت: <http://ippra.com/%D8%A8%D9%88%D8%B1%D8%B3>
- صمدی، علی حسین. ۱۳۸۹. "جایگاه حقوق مالکیت در اندیشه‌ها و مکاتب اقتصادی (با تأکید بر دیدگاه نهادگرایان جدید)"، *حقوق*، دوره ۴، شماره ۳، صص ۲۴۶-۲۲۹.
- طالبان، محمدرضا؛ مبشری، محمد؛ مهرآیین، مصطفی. ۱۳۸۹. "بررسی روند دگرگونی ارزشی در ایران (۱۳۸۸-۱۳۵۳)"، *دانشنامه علوم اجتماعی*، دوره ۱، شماره ۳، صص ۲۳-۶۳.
- طیبنیا، علی؛ نیکونستی، علی. ۱۳۹۲. "نهادها و رشد اقتصادی"، *برنامه‌ریزی و بودجه*، سال هیجدهم، شماره ۱، صص ۱۰۹-۱۳۲.
- عبادی، جعفر؛ نیکو نستی، علی. ۱۳۹۱. "منابع طبیعی، نهادها و رشد اقتصادی"، *برنامه‌ریزی و بودجه*، سال هفدهم، شماره ۴، صص ۱۳۷-۱۴۴.
- عجم‌اوغلو، دارون؛ رابینسون، جیمز آی. ۱۳۹۳. "چرا ملت‌ها شکست می‌خورند؟ ریشه‌های قدرت، ثروت و فقر"، ترجمه: محسن میردامادی، محمدحسین نعیمی‌پور و سیدعلیرضا بهشتی شیرازی، تهران: انتشارات روزنه، چاپ اول.
- فاتحی‌دباغلو، محمدحسین؛ هژبرکیانی، کامبیز؛ معمارنژاد، عباس؛ مهرآرا، محسن. ۱۳۹۶. "نهادها و توسعه در کشورهای خاورمیانه"، *مدلسازی اقتصادی*، سال یازدهم، شماره ۳، پیاپی ۳۹، صص ۹۹-۱۱۸.
- فراتش، کیارش؛ سعدآبادی، علی‌اصغر. ۱۳۹۸. "نهادها و تأثیر آن بر توسعه علم و فناوری"، *سیاست علم و فناوری*، سال یازدهم، شماره ۲، صص ۲۳۸-۲۵۳.
- فرجی‌راد، خدر، کاظمیان، غلامرضا. ۱۳۹۱. "توسعه محلی و منطقه‌ای از منظر رویکرد نهادی"، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- فرهمنند، مهناز. ۱۳۹۴. "از رئالیسم علمی لاتور تا رئالیسم انتقادی باسکار"، *فلسفه علم*، سال ششم، شماره دوم، صص ۹۳-۱۰۸.
- متوسلی، محمود؛ نیکونستی، علی. ۱۳۹۰. "تغییر نهادی"، *برنامه‌ریزی و بودجه*، سال شانزدهم، شماره ۳، صص ۵۰-۶۸.
- مجیدزاده، رضا. ۱۳۹۵. "پارادایم جدید توسعه"، سایت گروه اقتصاد و توسعه.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)، سرشماری نفوس و مسکن استان گیلان
- مشهدی احمد، محمود. ۱۳۹۲. "معنی و مفهوم نهاد در اقتصاد نهادگرا، نگاهی به اختلافات موجود بین نهادگرایی قدیم و جدید و نقش نهادها در مناسبات اقتصادی"، *پژوهش‌نامه اقتصادی (رویکرد اسلامی-ایرانی)*، سال سیزدهم، شماره ۴۸، صص ۴۹-۷۷.
- مؤمنی، فرشاد. ۱۳۹۶. الف: "الزامات نهادی تولید محوری و اشتغال مولد"، سخنرانی در مؤسسه دین و اقتصاد، بیست و چهارم فروردین ۱۳۹۶، ساعت ۱۴-۱۶.

- مؤمنی، فرشاد. ۱۳۹۶. "عدالت اجتماعی، آزادی و توسعه در جهان امروز تهران"، تهران: نشر نقش و نگار.
- نورث سی، نورث، داگلاس. ۱۳۹۶. "فهم فرآیند تحول اقتصادی"، ترجمه: سعید مهاجرانی و زهرا فرضی زاده، تهران: نشر نهادگرا.
- نورث، داگلاس سی. ۱۳۸۵. "نهادهای، تغییرات نهادی و عملکرد اقتصادی"، ترجمه: محمدرضا معینی، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، چاپ دوم.

- Amin, A. 1999. "An institutionalist perspective on regional economic development. *International Journal of Urban and Regional Research* 23:365-378.
- Ace moglu, Daron., Johnson, Simon. & Robinson, James. A. 2001. "*The colonial origins of comparative development: an empirical investigation*". American Economic Review, 91.
- Bathelt, Harald, Glückler Johannes .2013. "Institutional change in economic geography", *Progress in Human Geography* 38 (3), 340-363, doi: 10.1177/0309132513507823.
- Bathelt, Harald, Gluckler.J .2003. "Toward a relational economic geography", *Journal of Economic Geography* 3, April 2003: 117-144.
- Edquist, C. and Johnson, B., 1997. "Institutions and organizations in systems of innovation. In Systems of Innovation: Technologies, *Institutions and Organizations*, ed. C. Edquist, 41-63. London: Pinter.
- Nelson, R.R. 1993. *National Innovation Systems: A Comparative Analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- North, Douglas.1981. "*Structure and change in economic history*", New York, w.w. Northon.
- North, Douglass. C. 1995. "*The New Institutional Economics and Third World Development*". In John Harriss, Janet Hunter and Colin M. Lewis, the New Institutional Economics and Third World Development. Routledge.
- North. Douglass. C. 1994. "Economic Performance through Time. *The American Economic Review*, 84(3), 359-368.

Institutional Change and Regional Development (Case study: Mountainous Area of Rudbar County)

Hassan Afrakhteh^{*1}, Professor in Department of Human Geography, Faculty of Geographical Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran.

Sirous Hojat Shomami, Ph.D Student in Department of Human Geography, Faculty of Geographical Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran.

Received: 30 July 2021

Accepted: 15 May 2021

Abstract

The purpose of this paper is to analyze the role of institutional change in economic development. In this study, first the question is answered what changes the institutions in the country have accepted during the last 40 years, then by studying the mountainous region of Rudbar, the role of these institutional changes on the economic development of the region is analyzed. Epistemology governs the study of critical realism, in the sense that there is a world independent of the mind, but that understanding and experience of the outside world do not fully correspond to it. The data required for the research were collected through two methods of documentation and local study. Cochran's formula was used to determine the sample size, based on which 379 households were selected as a sample. The study showed that in the beginning and the first decade of the revolution in society, informal institutions and social beliefs based on humanist views and strengthening beliefs in support of national and social interests prevailed. After the revolution, following the imitative policy of economic adjustment, there was no ground for the expansion of inclusive economic and political institutions. Thus, institutions of personal interest, speculation, and amassing wealth peaked, resulting in the elimination and weakening of productive activities and the expansion of speculation and real estate firms. Therefore, the relationship between institutions and economic development is a two-way relationship, and until positive economic developments in society, one can not expect the existing institutions to change to inclusive and developmental institutions.

Keywords: Institutional change, Economic development, Critical realism, Mountainous area, Rudbar

^{*1} Corresponding Author: email: afrakheh@khu.ac.ir

To cite this article:

Afrakhteh, H., Hojat Shomami, S (2021), Institutional change and regional development (Case study: Mountainous area of Rudbar county), Journal of Geographical Studies of Mountainous Areas, 2(6), 1-16.
Doi:10.52547/gsma.2.2.1